

72. John Steinbeck'in *Fareler ve İnsanlar* romanı ile Kemal Tahir'in *Köyün Kamburu* isimli romanlarının engellilik teması üzerinden incelenmesi

Erden EL¹

APA: El, E. (2022). John Steinbeck'in *Fareler ve İnsanlar* romanı ile Kemal Tahir'in *Köyün Kamburu* isimli romanlarının engellilik teması üzerinden incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 1138-1154. DOI: 10.29000/rumelide.1190377.

Öz

Makale iki eserdeki engelli bireyleri inceleyip dönemin engellilik algısını irdeler. John Steinbeck 19. yy.'da Amerika'da ve Kemal Tahir 19. yy.'da Türkiye'de yazarlık yapmış gerçekçi yazarlardır. Gerçekçi yazın doğası gereği zamanın ruhunu yansıtır ve halkın düşüncelerine kayıtsız kalmaz. Bu nedenle her ne kadar romanların yansıttığı engellilik teması tüm toplumun mutlak algısı olarak nitelendirilmese de kısmen fikir vericidir. Bu romanlardan yola çıkarak iki toplumun aynı yüzyılda engellilere bakış açısı irdelenir. İki romanda da engelli karakterler bulunur. *Fareler ve İnsanlar*'da (1937) Lennie Small ve *Köyün Kamburu*'nda (1959) Çalık Kerim engelli bireylerdir. Bu araştırma ilk olarak 20. yy. Amerika'sındaki engellilik algısını roman üzerinden irdeler. Lennie Small ve George Milton arasındaki arkadaşlık bağı engellilik modellerinin bazıları ve dönemin Amerika'sının engellilik algısı üzerinden irdelenir. İkinci bölümde *Köyün Kamburu*'nun baş karakteri olan Çalık Kerim'in yaşamı engellilik teması üzerinden irdelenir. Çalık Kerim olarak bilinen karakterin roman boyunca izlenen gelişimine değinerek bu durumun Türk toplumunun gelişen engellilik algısı ile bir bağı olup olmadığı tartışılır. Makale sonunda varılması hedeflenen sonuç iki romanda da engellilik temasının ne yönde işlendiğini saptamaktır. İki eserden hangisinde engellilik kavramının daha dezavantajlı olarak gösterildiğini saptamaya çalışarak, bu araştırma iki toplumun o dönemki engelli algısı ile eserler arasında bağlantı kurmayı amaçlar.

Anahtar kelimeler: John Steinbeck, Kemal Tahir, gerçekçi roman, engellilik

An analysis of John Steinbeck's novel *of Mice and Men* and Kemal Tahir's novel *The Hunchback of the Village* on the theme of disability

Abstract

The article analyzes the disabled individuals in both works and examines the perception of disability of the period. John Steinbeck is a realist writer who wrote in America in the 19th century and Kemal Tahir is a realist writer who wrote in Turkey in the 19th century. Realistic literature, by its nature, reflects the spirit of the time and cannot remain indifferent to the opinions of the people. For this reason, although the theme of disability reflected by the novels is not defined as the absolute perception of the whole society, it is partially suggestive. The perspective of the two societies in that century towards disabled people is examined based on these works. There are disabled characters in both novels. Lennie Small in *Of Mice and Men* (1937) and Çalık Kerim in *Köyün Kamburu* [The Hunchback of the Village] (1959) are disabled individuals. This study initially examines the perception of disability in America in the 20th century through the novel. The bond of friendship between Lennie Small and George Milton is examined through some of the disability models as well

1 Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yabancı Diller Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı ABD (Ankara, Türkiye), erden.el@asbu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7979-1340 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 19.08.2022-kabul tarihi: 20.10.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1190377]

as the perception of disability in America of the time. In the second part, the life of Çalık Kerim, who is the main character of *Köyün Kamburu* [The Hunchback of the Village], is examined through the theme of disability. By referring to the development of the character known as Çalık Kerim throughout the novel, it is discussed whether this situation has a connection with the developing disability perception of Turkish society. The aim to be reached at the end of the article is to determine how the theme of disability is handled in both novels. By trying to determine in which of the two works the concept of disability is shown as more disadvantageous, this research aims to establish a connection between the perspective on disability of the two societies at that time and the works.

Keywords: John Steinbeck, Kemal Tahir, realistic novel, disability

1. Giriş

John Steinbeck (1902-1968) Amerika Birleşik Devletleri'nde California eyaletine bağlı Salinas şehrinde doğmuştur. Annesi İrlanda ve babası Alman kökenli göçmenler olan John Steinbeck (Nfku Editörleri 2021) maddi olarak zor sayılabilecek bir çocukluk yaşamıştır. Kendi çabalarıyla eğitimini karşılayan Steinbeck, Stanford Üniversitesi'nde eğitim almıştır (Nfku Editörleri 2021). Pek çok farklı mesleklerde çalışan Steinbeck, nihai olarak yazarlığı benimsemiştir (Turkedebyati.org Editörleri). Özellikle yoksulluk ve çaresizlik temaları üzerine yoğunlaşan Steinbeck, 1940 senesinde *Gazap Üzümleri* (1939) adlı eseriyle Pulitzer ödülünü kazanmış, 1962 senesinde ise Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülmüştür (Lombardi, 2021).

Kemal Tahir (1910-1973) Türk gerçekçi romanın öncülerindedir. Eserlerinde toplumu analiz edip toplumun gelişebilmesi için ipuçları sunar. Türk toplumunda gördüğü aksaklıkları ve düzensizlikleri kısmen alaycı ve mizahi bir dille gözler önüne serip sanatının topluma ayna olmasını amaçlar. Aynı zamanda mizah dergilerinde de yazan Tahir (Turkedebyati.org Editörleri) bu nedenle mizahi yönü kuvvetli bir anlatıma sahiptir. Yer yer müstehcenliğe varabilen dili ilk bakışta uygunsuz görünse de dikkatle incelendiğinde romandaki karakterleri hicvetme görevi gördüğü anlaşılır. Kemal Tahir ile ilgili en önemli eserlerden biri olan *Özgün ve Yetkin Bir Sosyal Teorisyen Olarak Kemal Tahir* (2012) isimli eserin yazarı Sezgin Kızılçelik, Kemal Tahir'i çok yönlü, "özgün ve yetkin bir sosyal teorisyen" olarak tanımlar (2). Kızılçelik'e göre Tahir aynı zamanda romancı ve düşünürdür ve bu iki yönü de birbirinden bağımsız değildir (3). O halde, Kızılçelik'in bu ifadesinden yola çıkarak bu çalışmada da Kemal Tahir'in romanının incelendiği bölümde yazarın eseriyle toplumu nasıl yansıttığına ve nasıl bir toplum hedeflediğine değinilecektir. Bunu yaparken özellikle engellilik kavramına vurgu yapılacaktır.

İkisi de 20. yüzyıla ait gerçekçi romanlar olan *Fareler ve İnsanlar* (1937) ve *Köyün Kamburu* (1959) eserlerinin ortak yönü başkarakterlerinin engelli bireyler olmasıdır. Her ne kadar aralarında on iki yıl gibi bir süre olsa da, bu süre iki toplumun engelli bireylere bakışını yansıtmaya açısından iki romanın incelenmesine engel teşkil etmez. Bu çalışmada bu iki eserin seçilmesinin nedeni Türk ve Amerikan romanında dönemselleşen ve tematik açıdan engelliliği en iyi yansıtan ve birbirine en yakın dönemde yazılan iki roman olarak tespit edilmeleridir.

Bu araştırma tarihsel gerçekçilik bağlamında incelenmeye uygun bulunmuştur. Bunun nedeni tarihsel gerçekçiliğin tarih bilimine direkt konu olacak kadar büyük vakalar olmayan ancak söz etmeye değer konuları incelemesidir. Hakkında kesin kayıt olmadığı müddetçe; örneğin engelliler yasası, engellilere yönelik çıkan kanunlar gibi, engellilik algısı tarih biliminin direkt olarak araştırma konusu değildir. Sosyoloji bilimi bu iş için uygun görünse de sosyoloji bilimi içinde bulunduğu toplumu ileri götürmeyi

amaçlayan bir bilimdir ve geçmişe dönük bir bakış açısıyla bu durumu incelemeyi tercih etmez. Sosyoloji bilimi tabii ki geçmişten günümüze engellilik algısı üzerine çalışabilir ancak günümüzle direkt bağlantı kurmayan bir araştırma yapmayı tercih etmez. Bu nedendir ki bu araştırmanın uygun kuramsal çerçevesi tarihsel gerçekçilik olarak saptanmıştır. Balyemez ve Arıkan'ın deyimiyle tarihsel gerçekçilik "tarihsel malzeme olarak adlandırılabilir her türlü bilgi ve belgeyi bir anlamda edebi eserin uzamını, dekoru, kostümü, dilini ve karakterlerini yaratmak maksadıyla kullanır" (80). Yakup Çelik'e göre, ". Yazar, tarihsel gerçekliğin üzerine, tarihsel olmayan kurguya dayalı insan faktörünü ve onun yine tarihe konu olmayacak çevresini yerleştirerek eserini meydana getirir (53). Çelik'in bu ifadesi bu çalışmada incelenen romanlara uymaktadır. Bu nedenle eserlere engellilik algısı izleği açısından tarihsel gerçekçiliği hesaba katarak inceleme yapılacaktır.

2. John Steinbeck'in *Fareler ve İnsanlar* romanının engellilik teması üzerinden incelenmesi

June B. Mullens engelli bireylerin tasvirinde kullanılan ifadelerin ne derece önemli olduğunu vurgulamak için şöyle der: "yazılı materyaller, canlı görüntüleri fotoğraf kadar iyi tasvir edebilir. Tekerlekli sandalyeye bağlı bir kişi ile tekerlekli sandalye kullanan biri arasındaki farkı gözünüzde canlandırın"² (1979, 20). Bu açıdan engelli bireylerden bahsederken kullanılan kelimelerin onlara karşı bakış açısını yansıttığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Zaten toplumumuzda gözlemlediğimiz engelli bireylerden bahsederken onlar için kullanılan kırıcı ifadelerin yerlerini "engelli" ve "özel gereksinimleri olan" birey gibi daha çağdaş ve insan haklarına uygun ifadelerle bırakması toplumumuzun o bireylere karşı bakış açısının olumlu yönde değiştiğini gösterir. Çalışmanın bu bölümünde *Fareler ve İnsanlar* romanında engelli birey olan Lennie Small'a karşı kullanılan ifadeler ve gösterilen davranışlar incelenecektir. Bunu yaparken de Lennie Small karakterine karşı sarf edilen sözler ve davranışlara odaklanılacaktır.

John Steinbeck *Fareler ve İnsanlar* adlı romanına aynı zamanda kendi doğum yeri de olan Salinas'ı tasvir ederek başlar. Okuyucuya uzamın portresini sunduktan sonra okuyucu George Milton ve Lennie Small ile tanışır. George Milton kısa boylu ve zeki, Lennie Small ise aşırı iri ve akli yönden gelişmemiş biri olarak tasvir edilir (Steinbeck, 6). George ve Lennie karakterlerini en iyi betimleyen unsurun tezatlık olduğu söylenebilir.

Önde yürüyen adam, kısa boylu ve canlı, esmer yüzlü, ürkek ve keskin bakışlı idi, belirli çizgileri, küçük ve güçlü elleri, zayıf kolları, ince ve kemikli bir burnu vardı. Ardından gelen onun tam tersiydi, şekilsiz bir yüzü, soluk iri gözleri, düşük geniş omuzları olan kocaman bir adamdı bu. Bir ayı gibi ayaklarını sürüyen, hantal bir yürüyüşü vardı. Kolları, hiç kılmadadan iki yanından aşağı sarkıyordu. (Steinbeck, 6)

Yukarıdaki tasvirde görüldüğü gibi George bu ikilide olumlu olan yönler George'a ve olumsuz olan yönler ise Lennie'ye atfedilmektedir. Dış görünüşünün "hantal" ve "şekilsiz" (Steinbeck, 6) olarak ifade edilmesi bu durumu gösterir niteliktedir.

Lennie romanın başlangıcında çeşitli hayvanlarla özdeşleştirilir. Yürüyüşünden bahsederken anlatıcı Lennie için "bir ayı gibi ayaklarını sürüyen" (Steinbeck, 6) ve su içişinden bahsederken "beygir gibi ağzını şapırdatarak hızlı hızlı" (Steinbeck, 6) su içen biri ifadelerini kullanır. Zihinsel gerilik olarak

² Aksı belirtilmedikçe bütün çeviriler araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır.

adlandırılabilir engellilik düzeyine sahip olan Lennie Small karakteri için kullanılan ifadelerin aşığılayıcı olduğu söylenebilir.

Susan Shilinglaw *Fareler ve İnsanlar* eserini “oyun-roman” olarak tanımlar ve eseri “evrensel bir yuva özlemi”nin bir yansıması olarak tanımlar (“John Steinbeck, American Writer”). Romanda bulunan üçüncü şahıs tarafsız anlatıcı da bu objektifliğe katkıda bulunur. Bu nedenle okuyucu bu romanda eleştirel mesafesini koruyarak zamanın ruhunu anlayabilmektedir. Romanda okuyucunun algısını değer verilir ve de “hiçbir yorumcu birincil anlatı için daha geniş bir arka plan veya bağlam sağlamak için *Fareler ve İnsanlar*’ın anlatısına karışmaz” (Heavilin, 1). Barbara Heavilin’in ifadesinden yola çıkarak eserin görünen yüzünden ziyade bir arka planının olduğu sonucuna varılabilir. Bu arka plan zamanın ruhu olarak adlandırılabilir ve romanın altyapısını teşkil eden olaylar bütün olarak değerlendirilebilir. Bu kavram tarihsel gerçekçiliğe de uymaktadır. Bu nedenle iki karakterin konuşmalarını incelemek Lennie Small’in özelinde dönemin engelli algısını anlamaya yardımcı olur.

George ve Lennie’nin tartışmalarından bu iki arkadaşın uzaktaki başka bir çiftlikten kovulup buradaki çiftlikte çalışmak için yola koyuldukları anlaşılmaktadır. Lennie George’a arkadaşının onu azarlayacağını bilerek ürkek bir biçimde bakar (Steinbeck, 8). Buradan Lennie’nin azarlanmaya alışkın olduğu anlaşılabilir. Engelli bireylerin azarlama yoluyla eğitileceği düşüncesi yanlış olmakla birlikte günümüzde dahi görülebilmektedir. Bu durumda engelli haklarının günümüzdeki kadar gelişmediği bu dönemde engelli bireylere karşı olumsuz tutumların yaygın olduğu sonucu çıkarılabilir. İki arkadaş arasındaki diyalog şöyle gelişir:

Lennie, ürkek ürkek ona baktı.

“Ne var, ulan?”

“Nereye gidiyoruz, George?”

Kısa boylu adam bir tane vurarak şapkasının kenarını indirdi ve Lennie’ye, kızgın kızgın baktı:

“Demek unuttun ha? Gene tekrarlamak lazım sana. Ulan, amma dangalaksın be!”

Lennie usulca: “Unuttum,” dedi. “Çok çalıştım ama, iki gözüm çıksın ki, çalıştım unutmamaya, George.”

“Anladık, anladık. Söyleyeceğim sana. Başka ne işim var, ben oturup bir bir anlatırım, sonra sen unutursun. Ben de yeni baştan anlatır dururum.” (Steinbeck, 8).

Yukarıdaki diyalogda Lennie’nin unutkan yapısı ve bu unutkanlığın George tarafından tepkiyle karşılandığı açıkça görülmektedir. Bu tutum engellilik kavramına acıyarak yaklaşma olarak nitelendirilebilir. Hâlbuki en doğru yaklaşım günümüzde gelişen kapsayıcı yaklaşımdır. Engellilik ne acınası ne de utanılabilir bir durumdur. Ancak 20. yüzyıl Amerika’sında bunun böyle görülmediği ile ilgili ipuçları incelenen romanda mevcuttur. George arkadaşının geç anlama ya da unutma özelliğinin Lennie’nin bir eksiklik ya da kusuru değil onun sadece mevcut durumu olduğunu anlamaktan uzaktır. George Lennie’yi yük olarak görmektedir. Ona tekrar tekrar bir şeyi anlatma zorunluluğu George’a ağır gelmektedir ve Lennie’nin unutkanlığını iğneleyici bir dille eleştirir.

Engellilik alanında araştırma yapan pek çok uzman engelliliğin acıma duygusuyla ya da benzeri olumsuz duygularla ifade edildiğini ortaya koyar. Örneğin Rhoda Olkin engellilik modellerinden olan tıbbi modeli şöyle açıklar:

Engellilik bireyde bulunan tıbbi bir sorun olarak görülmektedir. Bedensel sistemdeki bir kusur veya başarısızlıktır ve bu nedenle doğası gereği anormal ve patolojiktir. Müdahalenin amaçları, tedavi,

fiziksel durumun mümkün olduğu kadar iyileştirilmesi ve rehabilitasyondur (yani, engelli kişinin duruma ve çevreye ayarlanmasıdır). (1999: 26)

Yukarıdaki alıntıda engelliliğin düzeltilmesi gereken bir kusur olarak görüldüğü bir model anlatılmaktadır. Bu anlayış yaygın olup incelenen eserde de kendini göstermektedir. Tarihsel gerçekçilik bağlamında bakıldığında bu durum dönemin engellilik algısını yansıtır. Ayrıca hayırseverlik modeli olarak adlandırılan ve engelli bireyleri yardıma muhtaç gören anlayış da eserde gözlemlenir. Hayırseverlik modeline göre “engelli bireyler bu durumun acınması gereken kurbanlarıdır” (Retief ve Lettosa, 2018: 6). George’un Lennie’ye karşı hayırseverlik modelini benimsediği söylenebilir. Duyan’a göre “hayırseverlik modeli, engelli insanları, engellerinin kurbanı olarak görür. Durumları trajiktir ve acı çekerler. Bu nedenle, yetenekli insanlar, 'farklı oldukları için özel hizmetlere, özel kurumlara vb. ihtiyaç duyduklarından' özürülere mümkün olan her şekilde yardımcı olmalıdır” (Duyan, 2007:71). İncelenen eserde yetenekli olarak gösterilen kişinin George ve engelli bireyin Lennie olduğu düşünüldüğünde George’un Lennie’ye destek olmakla yükümlü yetenekli şahıs olup yardıma muhtaç olan kişinin Lennie olduğu açıktır. Bu model her ne kadar iyi niyetli olsa da, engelli bireylerin herkes gibi “normal” insanlar olduğu ve sadece farklı bedensel ve fiziksel özellikleri olan özel bireyler olduğu gerçeği ile çelişir. Bunun nedeni ise sözde bir üstünlük-şağılık hiyerarşisine yol açmasıdır.

Romandaki Lennie karakteri duygusal açlığını ve sevgi ihtiyacını yumuşak varlıkları okşayarak gidermeye çalışır. Bu nedendir ki muhtemelen hiç sahip olamayacakları çiftliği hayal ederken hep tavşanlarının da olacağından bahseder (bkz. Steinbeck, ss. 16,17,18,19). Duygusal açlığın yol açtığı bu durum Lennie’nin başını derde sokar. George Lennie’ye çiftliğe girerken cebinde tuttuğu fareyi kendisine vermesini ister (Steinbeck, 12). Lennie ise ilk önce farenin varlığından habersiz gibi davranır ve ardından George’un ikna olmayacağını anlayınca cebinde fare olduğunu kabul eder (Steinbeck, 12).

Lennie, istemeye istemeye cebini karıştırdı. Sesi hafifçe titrekti.

“Niye bırakmıyorsun sanki? Kimsenin malı değil ki. Kimseden çalmadım onu. Yolun kenarında ölü buldum.”

George’un eli emredici bir tavırla uzanmıştı. Sahibinin attığı topu getirmek istemeyen bir köpek gibi, Lennie yaklaştı, geriledi, tekrar yaklaştı. George parmaklarını sıklattı, bu gürültü üzerine Lennie, fareyi onun eline verdi.

“Fena bir şey yapmıyordum ki, George. Okşuyordum sade.” (Steinbeck, 12).

Alıntıdan da anlaşılacağı üzere Lennie yumuşak varlıkları okşayarak duygusal açlığını gidermeye çalışır ancak bu onu zor duruma sokar. Romanda Lennie’nin bu durumu onun bir zaafi olarak gösterilmektedir.

Lennie romanda fiziksel olarak güçlü ama akli yönden zayıf olarak tanıtılır. Lennie’nin akli durumu gizlenmesi gereken bir kusur olarak görülmektedir. Öyle ki, yeni başladıkları işte başarılı olarak görülebilmeleri için George arkadaşına fiziki kuvvetini göstermesini ve konuşmaktan kaçınmasını öğütler (Steinbeck, 10).

Bu gittiğimiz çiftlik nah şuracıkta, bir çeyrek mil ötede... Gidip patronu göreceğiz. Şimdi dinle beni... Ona iş kartlarımızı vereceğim, ama sen tek kelime söylemeyeceksin. Hiç ağzını açmayacaksın. Ne kadar salak olduğunu fark ederse, almaz işe, ama konuşmanı duymadan önce, çalışmanı görürse, işler yolunda demektir. Anladın mı?(Steinbeck, 10)

Lennie’nin fiziksel yönden güçlü yanlarını ortaya çıkarıp zihinsel anlamda zayıf yönlerini gizlemek zorunda hisset(tiril)mesi, romanın uzamında engelli bireylerin tam bir kabullenme ile topluma ait görülmediklerini gösterir. Oysa engelli bireylerin de, diğer tüm bireyler gibi, güçlü ve zayıf yönleri vardır

ve böyle kabul görmeyi hak ederler. Gerçekçi bir yazar olan Steinbeck'in romanına tarihsel gerçekçilik bağlamında bakıldığında o dönem engellilere karşı bakış açısının olumsuz olduğu görülür.

Şenol Bezci'nin belirttiği gibi *Fareler ve İnsanlar* romanında anlatıcı "herhangi bir tarih belirtilmese de, hem yazılış tarihinden hem de anlatılardan yola çıkarak [romanın] Büyük Buhran anlatısı olduğunu" anlamak mümkündür (63). Büyük Buhran Amerikan tarihindeki en önemli olaylardan biridir. Ayrıca "1929'dan 1939'a kadar süren Büyük Buhran, yaygın olarak sanayileşmiş dünya tarihindeki en kötü ekonomik gerileme olarak görülür ve büyük olasılıkla borsanın çöküşünden sonra başlamıştır" (Amadeo, "What Happened during the Great Depression?"). Romanın konu aldığı dönemin bu derece zorlu koşullara sahip bir zaman olduğu düşünüldüğünde, engelli bir birey olan Lennie'nin engelli olmayan bireylere oranla daha dezavantajlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu dezavantaj sıkça Lennie'nin arkadaşı tarafından yük olarak görülmesine neden olur. Büyük Buhran o derece zorlu olmuştur ki, "1933 yılına gelindiğinde, Büyük Buhran en kötü noktasına ulaştığında, 15 milyon Amerikalı işini kaybetmiş ve ülkedeki bankaların neredeyse yarısı batmıştır" (History.com Editörleri). Engelli olmayan bireyler için dahi son derece zor olan bu dönemin, engelli haklarının yeterince gelişmediği bu dönemde engellilerin daha büyük zorluklara katlanması gereken bir dönem olmuştur denilebilir. Büyük Buhranın kim ya da ne tarafından meydana geldiği tam olarak bilinmemektedir (The Great Depression) ancak insanları son derece olumsuz etkilediği muhakkaktır. İnsanların borçları yüzünden intihar etmesi bu dönemde yaygındır (Bezci, 63). Romanın arka planını tarihsel gerçekçilik kuramıyla incelendiğinde dönemin hangi dönem olduğu ve bunun halka olan olumsuz etkileri saptanabilmektedir.

Her ne kadar kesin bir dille romanın buhran dönemine ait olduğu romanda geçmese de romanın uzamının buhran dönemi olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır (Bezci 63). Romanın bu döneme ait olduğunu Heavilin şöyle ispatlar. Birincisi romanda "tarihsel ve sosyal bağlamlar açık bir şekilde sağlanmazken" okur bunu dolaylı yoldan çözebilmektedir (Heavilin, 1). İkincisi ise romanın orijinal ismi olan *Of Mice and Men* başlığının Robert Burns'ün "To a Mouse" ["Bir Fareye"] şiirine atıfta bulunmasıdır (Heavilin, 2). Robert Burns 1759 ve 1796 yılları arasında (bugünkü) İskoçya'da yaşamış bir şair olup (Poetry Foundation Editörleri) hem Amerika'ya hem de buhran dönemine uzaktır. Ancak Heavilin bu atıftaki ve romanın devamındaki alt metinleri şöyle ifade eder:

İlk olarak, ima edilen, ancak hiçbir zaman açıklanmayan arka plan, başlığın Robert Burns'ün "Bir Fareye" şiirine yaptığı göndermeyle başlayan, İkinci Dünya Savaşı ve Büyük Buhran'ın izlerini taşıyan, geniş bir panorama sunar. Bu şiir, güçlü bir önsezi duygusuyla sona ermektedir: farenin yalnızca yuvasının şimdiki yıkımıyla ilgilenmesi gerekirken, konuşmacının da geleceğin ne getireceğiyle ilgilenmesi durumu. Konuşmacı sonuçları kesin olarak bilmese de tahminde bulunur ve korkar. İkinci olarak, Steinbeck dolaylı olarak Adolf Hitler'in yükselişini çevreleyen uluslararası kargaşayı ima etmektedir. Üçüncüsü, sorunlu bir cinsiyet ve ırksal önyargının olduğu bir arka plan kültürünü betimler (Heavilin, 2).

Heavilin'in ifade ettiği gibi aslında yorumsuz kalan ve okuyucuyu yönlendirmekten kaçınan ve bir film izleme hissi verdiği için bu araştırma tarafından "Steinbeck'in sinematik anlatıcısı" olarak adlandırılmak istenen anlatıcısı yorum yapma görevini öznellik adına reddederken, alt metinler sayesinde mesaj iletilmektedir. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda, özellikle tarihsel gerçekçilik bağlamında, romanın buhran dönemi anlatısı olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Buhran döneminin engelli olmayan bireyleri son derece olumsuz etkilerken, dönemin engellilik algısı da göz önünde bulundurulduğunda, engelli bireylerin bu durumdan daha ağır etkilendiği düşünülebilir. Engellilik durumu toplumsal organizasyonların engelli bireyleri yeterince dikkate almaması ya da dışlamasından kaynaklanan bir dezavantaj halidir (Drake, 1999: 13; Barnes ve Mercer, 2003: 11).

Engellilik kavramındaki engel kelimesini bireyin bir kusuru olarak değil de kendisinin önüne çık(arıl)an engellerle özdeşleştirmek anlamlı olacaktır.

Daha önce belirtildiği gibi George Milton Lennie Small'u kendine yük olarak görmektedir. Bu bakış açısının dönemin Amerika'sının genel bakış açısını yansıttığı düşünülebilir. Engellilik modellerinde de bahsedildiği üzere engelli olmayan bireyler ya bir hayırsever gibi engelli bireylere (lütüfkâr bir biçimde) yardım elini uzatır ya da onları yük olarak görür. George da arkadaşını yer yer yük olarak görmektedir.

Hep zaten olmayan şeyleri ister senin canın. Ah, bir yalnız olsaydım, ne rahat yaşardım! Bir iş bulup çalışırdım. Hiçbir bela gelmezdi başıma. Hiçbir güçlük çekmezdim, ay sonunda elli papelimi alıp, şehirde keyfimce yaşamaya giderdim. [...] Handa mı olur, başka yerde mi, canım nerde isterse orada yerdim yemeğimi, keyfimin istediğini ısmarlardım. Oh, keka! Hem de her ay yapabiliyordum bunu. (Steinbeck, 13)

Yukarıdaki konuşmada da açıkça görüldüğü üzere George Lennie'yi yük olarak görmektedir. Zaman zaman onu aşağılamaları onu yük olarak görmesinden ve onsuz bir hayatın daha güzel olacağını düşünmesinden kaynaklanmaktadır.

Lennie'nin engelli bir birey olmasını ve bu yüzden anlaşılabilmesi çeşitli sıkıntılara neden olmaktadır. Bu sorunlardan biri de daha önceki çiftlikleri çiftlikten kovulmalarına neden olan olaydır. Bu olay engelli bireylerin yanlış anlaşılmasının ne denli trajik sonuçlara neden olabileceğini gösterir. Bunun için engelli bireylerin tanınırlığı önem arz etmektedir. Romandan anlaşıldığı kadarıyla engelli bireylerin özel durumları o dönemim Amerikan toplumunda tam olarak anlaşılmamıştır. Yanlış anlaşılma kaynaklı ve Lennie ile George'u zor duruma sokan olay bir önceki çiftliklerinde Lennie'nin bir kadının elbisesini çok beğenip ona dokunmak istemesiyle gerçekleşir (Steinbeck, 14). George Lennie'ye bu olayı hatırlatarak onu azarlar:

Nerden bilsin senin sade elbisesine dokunmak isteyeceğini? Kız korkup irkildi, sen de sanki bir fareymiş gibi yapıştın kıza. Kopardı yaygarayı, peşimize düşen herifler yüzünden bütün bir günü sulama hendeğinin içinde geçirdik sayende. Sonra da karanlıktan faydalanıp kırık kirişi oradan. Her zaman bu çeşit bir halt karıştırırsın, her zaman. Seni bir kafese tıkıp yanına da bir milyon fare vererek keyfince eğlenmeye bir bırakabilsem. (Steinbeck, 14)

Burada da George Lennie'yi kendisinden kurtulmak istenen bir yük olarak görmektedir. Lennie George'a göre her zaman kendisine sıkıntı çıkarmaktadır ve daha sonra da çıkarmaya devam edeceğinden emindir ve bu yüzden ondan kurtulmayı hayal etmektedir. Kurtulma arzusunu şöyle dile getirir: "başımda sen olmasan ne eğlenirdim. Düşündükçe aklımı oynatacağım geliyor. Bir dakika bile rahatım yok senin yüzünden" (Steinbeck, 15). Burada da engelli birey sürekli bakım ve ilgi isteyen ve huzur bozan bir kimse olarak görülmektedir.

Her ne kadar çoğu zaman George Lennie'den bıksa da, aralarından bir sevgi-nefret ilişkisi olduğu ve birbirlerinden kopamadıkları da görülmektedir. Bu gerçek engelli ve engelli olmayan bireylerin dostça ve dayanışma içerisinde yaşamaları gerektiğini gösterir niteliktedir. Bazı durumlarda iki arkadaş birbirini destek olarak görürler. Buradan da engellilerin sadece destek olunması gereken ihtiyaç sahibi kimseler olmadığı, kendilerinin de topluma anlamlı ve aktif katılımları olabileceği sonucu çıkarılabilir. Lennie ve George'un aralarında geçen bir konuşmada buhran döneminde gündelik işçi olmanın ne kadar sorunlu bir iş olduğundan bahsedilir (Steinbeck, 14). George Lennie'ye: "bizim gibi çiftliklerde çalışan insanlar, dünyada yapayalnızdırlar. [...] Bir çiftliğe gider, orada beş on para biriktirir, sonra şehre inerek hepsini harcarlar. [...] Umacak hiçbir şeyleri yoktur yarından" (Steinbeck, 14) diye dert yanar. Ancak kendilerinin farklı olduğunu ve birbirlerinden destek alarak hayata tutunduklarını ifade eder (Steinbeck,

14). Çünkü onların “konuşacak” ve kendilerine “ilgi gösterecek” bir arkadaşı vardır (Steinbeck, 14). Burada da engelli ve engelli olmayan bireylerin dayanışmasının önemine dikkat çekilir.

George bazen Lennie'ye destekleyici davranmaktadır. Bu duruma bir örnek de George'un Lennie'ye patronla karşılaştıklarında ne söylemesi gerektiğini sorduğu sahnedir (Steinbeck, 18). Lennie önce tereddüt eder ve ne söyleyeceğini bilemez ama sonra hiçbir şey konuşmaması gerektiğini hatırlar (Steinbeck, 18). Bu durum George tarafından takdir edilir ve unutmamış olmasını memnuniyetle karşılar ve ona “adeta ilerliyorsun” (Steinbeck, 18) der. İyi niyetli olduğu belli olan bu davranış aslında engelli haklarını ihlal etmektedir ve bu alt metin tarihsel gerçekçilik bağlamında o dönem engelli haklarının tam oluşmadığının bir göstergesidir. İdeal olan sözcük hatası ya da semantik hatalar yapması beklense bile engelli bireyin konuşma ve düşüncelerini dile getirme hakkının korunmasıdır. Heavilin'in ifade ettiği gibi, “bazı karakterler Lennie'nin çocuksu zekâsının farkına varır, ancak hiç kimse ne yeterli ilgiyi gösterir ne de ona yeterince ilgi gösterecek, onu kendinden koruyacak ve ihtiyaçlarını karşılayacak birini bulmaya çalışır” (5-6). Sorunun temelinde özel gereksinimli bir birey olan Lennie'nin ihtiyaç duyduğu destekten yoksun bırakılması vardır. Bu anlamda Lennie toplumun kurbanı olmuştur.

Lennie'nin sonunu hazırlayan olay kendi zaafı olur. Curley'nin karısı olarak tanıtılan kadın karakterin saçlarını okşamak ister (Steinbeck, 91). Daha önce belirtildiği gibi Lennie'nin bu davranışı her ne kadar yanlış anlaşılması çok normal olsa da taciz amacıyla gerçekleşmez. Lennie'nin tıpkı tavşanları, fareleri ve daha önceki olayda olduğu gibi kadife kumaşları eliyle hissederek sevgi açlığını gidermektedir. Ancak bu zaafı onun Curley'nin karısının ölümüne sebep olmasıyla³ son bulur (92). Kadının⁴ bağırmasından korkan Lennie olayın duyulmasıyla başına geleceklerden korkarak⁵ kadının ağzını tutarken boynunun kırılmasına sebep olur (Steinbeck, 92). Bu olay yüzünden de arkadaşı George tarafından öldürülür (Steinbeck, 106).

George'un Lennie'yi öldürmesinde de toplum baskısı söz konusudur. George'un ilk kararı onu öldürmemek ve yasal cezasını çekmesini sağlamaktır. Engelli bireylere karşı sağduyulu olduğu ifade edilebilecek Candy isimli karakter ile yaptığı konuşmada kararları George'yi hapis cezası almak üzere kanuna teslim etmektir.

Candy sordu:

“Ne yapacağız şimdi, George? Ne yapacağız?”

George uzun süre cevap vermedi.

“Herhalde... ötekilere... söylemek lazım. Oğlanı yakalayıp hapse attırmak lazım. Kaçmasına meydan vermemeliyiz. Zavallı budala, acından ölür.”

Kaygılarını yatıştırmak istedi:

“Hapse attırsak, ona kötü muamele etmezler belki.” (94)

Ancak Curley'nin öfkesi George'un Lennie'yi öldürme kararı almasına neden olur. Bu durum ötenazi ve öjeni kavramlarıyla açıklanabilir. Daha önce tartışıldığı üzere romanın muhtemel uzamının buhran dönemi olduğu ve İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemden de izler taşıdığı göz önünde bulundurulduğunda, o dönemde yaygın olan ve Hitler ile özdeşleşen öjeni kavramına gönderme yapıldığı ifade edilebilir. Engellilik öjeni yani sözde insan neslinin ıslahı anlayışına göre yok edilmesi gereken bir kavram olarak görülür. Romanın sonunda Slim isimli karakter George'u romanın başladığı

³ Öldürmek kasıtlı bir eylem olduğu için ölümüne sebep olmak ifadesi kullanılmıştır.

⁴ Son derece haklı bir biçimde ve öz savunma davranışı olarak.

⁵ Engelli bireyin üzerindeki toplum baskısı ölümcül sonuçlar verebilmektedir.

noktaya gitmek üzere davet eder ve bu bir paradigma değişikliğine atıfta bulunur (Owens, 332). Louis Owens'a göre "Slim, George'u yeni bir inanç sistemine, farklı bir dünya görüşüne davet etmektedir" (332).

Gilson ve DePoy'un ifade ettiği gibi "geçen birkaç yıl içinde, engelliliğe ilişkin teorik bakış açıları büyük bir paradigma değişikliğine uğradı. Geleneksel olarak bir eksiklik olarak görülen engellilik, artık daha yaygın olarak insan çeşitliliğinin bir unsuru olarak anlaşılmalıdır" (153). Bahsi geçen makale 2002 senesinde yazıldığı için Gilson ve DePoy 2000'li yılların başını kastetmektedir. Bu yeni bakış açısı bu araştırmanın da kabul ettiği bakış açısıdır. Engellilik bir kusur olarak değil bir çeşitlilik olarak görülmelidir. Ancak incelenen eserde engelliğin olumsuz yönlerine vurgu yapılmıştır. Sonuç olarak romanın incelenmesinden anlaşıldığı üzere o dönemde engellilik büyük bir sorun olarak görülmektedir. Bu sorun ya düzeltilmesi gereken ya da ortadan kaldırılması gereken bir unsur olarak görülmektedir. Engelli birey yazgısına hapsolmuş acınası bir kimse olarak görülmektedir. Bu bakış açısı ise döneminin önde gelen gerçekçi romancılarından John Steinbeck tarafından gözler önüne serilir. Steinbeck'in bu gerçeği eleştirip eleştirmedeğini bilmek mümkün değildir çünkü yazınında özellikle hiçbir şeye karışmayan ve objektif olarak bir nevi fotoğraf çeker gibi olayları sadece yansıtmayı amaçlayan bir anlatıcı kullanmıştır. Ancak tarihsel gerçekçilik bağlamında alt metinlere odaklanıldığında 20. yüzyılın en önemli gerçekçi Amerikalı romancılarından biri olan Steinbeck'in engelli bireylerin durumuna ışık tuttuğu açıktır.

3. *Köyün Kamburu* eserinin engellilik teması üzerinden incelenmesi

Kemal Tahir'in *Köyün Kamburu* isimli toplumcu gerçekçi eseri Çorum'un Narlıca kasabasında geçmektedir. Olay örgüsüne bakıldığında Birinci Dünya Savaşı zamanında geçmektedir. Kemal Tahir bir romancı olduğu kadar aynı zamanda bir düşünürdür (Kızılçelik, 3). Kemal Tahir'in toplumu eğitmek ve ona yön vermek gibi bir amacı da olduğu söylenebilir. Bu noktada *Köyün Kamburu* romanını Çorum'un Narlıca kasabasını mikro evren olarak benimsemiş olan ancak tüm Türk toplumunu bu mikro evren üzerinden yansıtan bir roman olarak nitelenebilir.

Köyün Kamburu romanı Parpar Ahmet isminde bir karakterin tanıtımı ile başlar. Parpar Ahmet de engelli bir bireydir. Daha sonra (Parpar Ahmet'in oğlu olarak) okurun karşısına çıkacak olan Çalık Kerim de engelli bir bireydir. Parpar kelimesi çeşitli sözlüklerde (bkz. <https://nedir.ileilgili.org/parpar>, , <https://www.seslisozluk.net/parpar-nedir-ne-demek/>) semizotu olarak geçse de TDK sözlüğünün çevrimiçi sürümü olan <https://sozluk.gov.tr/> adresinde bulunmaz. Ayrıca parpar kelimesinin bu bağlamda sıfat olarak kullanıldığı da göz önünde bulundurulursa burada aşağılayıcı bir ifade olarak kullanılmış olabilir.

Roman ilk olarak yaşlı halkın o dönemin Türkçe'siyle "taun" (Tahir, 9) ve gençlerin "sürgün kırımı" (Tahir, 9, 20, 108) olarak ifade ettiği yıllarda geçer. Taun kelimesi TDK'ya göre veba demektir ("taun" <https://sozluk.gov.tr/>). Veba salgının görüldüğü dönemde, romanın anlatıcısına göre "Narlıca köyünün başına, bu Parpar belasını «Sürgün Kırımı» yılında Çorum'un namlı tütün kaçakçısı Gavur Ali sarmıştır" (Tahir, 9). Bu anlatımdaki benzetme önemlidir çünkü gerçek anlamda bir felaket olan veba salgını Parpar Ahmet ile aynı bağlamda geçmektedir. Anlatıcı Parpar Ahmet'i de veba gibi bir bela olarak niteler.

Köylünün can kaygısına düştüğü, ölü gömmekten yetim öksüz gözetmeğe aman bulamadığı bu uğursuz Sürgün Kırımı yılında Parpar Ahmet'in anasıyla babası da üçer gün arayla öldüler, on iki yaşındaki oğlanı sipsivri ortada bıraktılar. Ahmet de elbet göçer giderdi, pislik temizlenirdi ya, ne

Fayda! O zamana kadar - başkaları şurda kalsın - kendine iyiliği dokunmayan tütün kaçakçısı Gavur Ali'nin - şu namussuz kara kafirin -acıyası tuttu, oğlanı atının terkisin alıp Bafra'nın Laz ağalarına hizmetkar götürdü. (Tahir, 9)

Yukarıdaki alıntıda Parpar Ahmet hem karakter hem de yetiştiriliş olarak olumsuz bir figür olarak nitelenir. Zaten köylünün sevmediği bir karakter olan Parpar Ahmet bir de Gavur Ali tarafından yetiştirildiği için daha da kötücül bir karakter haline gelir. Burada Tahir yaradılış ve yetiştiriliş arasındaki bağa atıfta bulunmaktadır demek mümkündür.

İleri bir tarihte köye geri dönen Parpar Ahmet'i köylüler tanımazlar (Tahir, 10). Anlatıcı bu durumu köylüler "omuzu heybeli birinin köye çıkan dönemeci kıvrıldığını gördüler. Hiç kimse bu kara-yağız, garip-yiğidi biliş çıkaramadı" (Tahir, 9) şeklinde aktarır. Bu "uzun boylu, geniş omuzlu garip-yiğit" (Tahir, 10) olarak da tanıtilen kişi "kara-yağız", "uzun" ve "garip" olarak tasvir edilmesiyle Lennie Small ile fiziki benzerlikler taşır. Düşünülebilir ki, o dönemde uzunluk ve akıllılık zıt iki kavram görülmekteydi. Akıllı karakterlerin kısa ve safdil olanların uzun gösterilmesi buna kanıt olarak sunulabilir.

Köyün ileri gelenlerinden Uzun Hoca yeni gelen bu kişiyi tanıır (Tahir, 10). Uzun hocanın bu kişiyi tanıdıktan sonraki yorumları ötekileştirme niteliğindedir:

Durun ağalar - diye davrandı -, bu Ahmet, Sürgün Kırımı artıklarından... Şimdi bildim, rahmetli Sinsin Halil'in Ahmet... Giyimi kuşamı iyice düzmüş, ayrıca boylanmış. Demek sen şimdi...

- Sinsin Halil'in Ahmet'im Uzun Hoca.

- İyi, ne güzel! Öyleyse bir daha hoş geldin! Buyur otur. (Tahir, 10)

İlk karşılaşmadan da anlaşılacağı üzere engelli ya da farklı tabir edilebilecek insanlar şık olmayan sıfatlarla nitelenirler ve bu kişilerde de kanıksama olarak adlandırılacak bir alışmışlık vardır. Bu durum o dönemin toplumunun engelli bireylere kendilerinin farklı olduğu fikrini kabullendirmiş olduğunu göstermektedir. Tarihsel gerçekçilik çerçevesinde bu durum o dönemin engellilik algısını yansıtan bir detay olarak varsayılabilir. Her ne kadar TDK sözlüğünde "sinsin" kelimesi "geceleyin, ateş çevresinde, genç erkeklerin davul, zurna eşliğinde oynadıkları bir halk oyunu" ("sinsin" <https://sozluk.gov.tr/>) olarak verilse de Ahmet'in babasına söylenen sinsin kelimesinin bu olup olmadığı kesin değildir. Tekrarlı iki hece olarak karşımıza çıkan parpar gibi ikilemeler her ne kadar kesin olarak ne anlama geldiği saptanamasa da köylüler tarafından aşığılama amaçlı kullanılır.

Parpar Ahmet'in değişimi köylü tarafından hoş karşılanmaz. İlk bakışta olumlu olarak görülen bu değişim halk tarafından yadırganır ve köylü "üstbaşla adam, adam olsa, köylü milleti tarlada bayırda yarı aç, yarı çıplak geberesiye uğraşır mı? Öküzleri sat, bir giyim uydur, tamam!" (Tahir, 11) diyerek bu değişimi itibarsızlaştırmaya çalışır. Tarihsel gerçekçilik bağlamında bu durumdan o dönemki toplumun ötekileştirilmiş bireylerin sosyal hareketliliğini hoş karşılamadığı sonucu çıkarılabilir. Kemal Erol'un ifadesiyle "köyde gerek zengin-fakir kesimi arasındaki münasebetlerde ve gerekse ağa, muhtar, imam, hizmetkâr, rençper ilişkilerinde olsun, çıkara dayalı ben merkezli bir davranış yer almaktadır. Bu durum, beraberinde çoğu zaman çekememezliği [...] de getirir" (Erol, 899). Bu nedenle Parpar Ahmet'in dış görünüşündeki bu iyileşme halk tarafından olumlu karşılanmaz.

Parpar Ahmet'in olumlu anlamda değişimi hastalık nedeniyle tekrar olumsuzluğa dönüşür. Bu durumda çabalayarak sosyal hareketliliği elde eden Parpar Ahmet'in tekrar bir hastalıkla bunu yitirdiği ifade edilebilir. Bu bağlamda Kemal Tahir'in beden politikasının engellileri temsil ederken onların zorluklarını da ön plana çıkardığı ve çevrenin bu insanlara etkisini de hesaba kattığı ifade edilebilir. Eserde karaçıban olarak adlandırılan ve frengi anlamında kullanılan hastalık Parpar Ahmet'i tekrar

değişim geçirmeden önceki acınası haline geri döndürür. Parpar Ahmet'in hastalık öncesi dönemi anlatıcı tarafından «Parpar» adını almadan önce giyime kuşama özenir, ayda bir çamaşır yıkar, köye berber geldikçe saçını sakalını kestirirdi. » (Tahir, 17) diye ifade edilir ve hastalık onun bedensel sağlığını etkilediği gibi ruh sağlığını da etkilemiştir. Parpar Ahmet bu noktadan itibaren tuhaf davranışlar sergileyen ve köy halkının kendisini yadırgadığı bir kişiye dönüşür. Davranışlarında ve sesinde tuhaflaşmalar olan Ahmet için romanın anlatıcısı; «davul gibi gümbürdeyen sesi de giderek kısılmış, pürüzlenip bir hoş olmuştu. Türkü çağırmak isteyip havayı dilediği gibi çeviremeyince birden öfkeye biniyor, göğsünü küt küt yumrukluyordu» (Tahir, 18) ifadelerini kullanır. Ahmet'in sesinde bozulma ve davranışlarında tuhaflık ve agresiflik hâkimdir. Bütün bunlar muhtemelen frenginin yan etkisi iken anlatıcı bu durumları küçük düşürücü tuhaflikler olarak sunar.

Hastalık nedeniyle *acması* hale düşen Parpar Ahmet'e karşı köylünün engellilik modellerinden hayırseverlik modelini benimsediği gözlemlenir. Steinbeck'in romanında olduğu gibi «sağlıklı» insanlar engelli bireylere karşı hayırsever rolünü üstlenir ve onları yardıma muhtaç olarak görür. Romanda «köy sürgünü» (Tahir, 19) olarak adlandırılan bu durum ötekileştirme terimini karşılar. Hayırseverlik modelini benimseyen köy halkı lütufkâr davranmaya çalışarak bu durumu sonlandırmak ister:

Ahmet'in «Köy sürgünü» olmasının beşinci yılı sonunda burun direği çöktü, suratı ekmek tahtası gibi yassılandı, lafı-sözü, büsbütün anlaşılmaz oldu. Bunu görünce Narlıcalıların yüreği sızladı:

- Kendi köyünde fukarayı sürgün ettik!
- Allah bunun hesabını bizden sorar.
- Sesi sedası kalmadı, öfkelenirse de söğüp sayamaz, haa ne dersin Kahya?

Muhtar Kadir ağa,

- Öyle ya, bu da bizim bir hemşerimiz. Ele güne karşı ayıp! deneyelim bakalım! - diyerek aklı erenlerden iki kişi yolladı.
- Nasılsın Ahmet ağa, ne var ne yok?
- Bu yıl ekin ekeceksen tarlalara komşular biraz yardım etsin mi? (Tahir, 19)

Frengi hastalığının yan etkisi olması muhtemel olan fiziki değişimi ve konuşma güçlüğü acınası bir durum olarak aktarılmaktadır. Köylünün hayırseverlik modeliyle yaklaşımını sert bir dille reddeden Parpar Ahmet'in bu karşı çıkması romanda alaycı bir üslupla dile getirilir. Anlatıcının aktardığına göre köylü Parpar Ahmet'in onları reddederken kullandığı kelimeleri zar zor anlar ve gülüşürler (Tahir, 19). Acınmaktan hoşlanmayan Ahmet'in bu lütfu kabul etmemesi gülünç karşılanır.

Köylü Parpar Ahmet'in evlenmesi gerektiğine karar verir (Tahir, 20). Bu noktada da köylünün bakış açısı hayırseverlik modeline uyacak şekildedir. İlk bakışta iyilik gibi görülen bu davranış aslında engelli bireye karşı sözde lütufkâr davranma yani hayırseverlik modeli biçimindedir. Köylü kendi arasında tartışırken engelli bireyleri aşağılar ve engelli bireylerin engelli olmayan bireylerle evlenmesini uygun bulmaz. Kendisine uygun bulunan adaydan bahsedilirken hayırseverlik modelini ne denli benimsedikleri gözler önüne serilir.

- Hangi Ayşe?
- Çolak Nail'in Ayşe...
- Topal Ayşe mi?
- İyi bildin, Topal Ayşe... O da sürgün kırımı artıklarından... Kimi kimsesi yok. Serçe kuşu gibi, el sofrasından geçinir. Bu işi başar, sevabı yüklen... (Tahir, 20).

Gerçekleştirilecek bu evliliğin bir sevap olarak görülmesi ve bu kişiden bahsedilirken “sürgün kırımı artıklarından”, “Çolak Nail'in Ayşe” ve “topal Ayşe” diye bahsedilmesi engelli bireylere olumsuz anlamda bir acıma hissi ile bakıldığını göstermektedir (Tahir, 20). Oysaki “Çolak Nail'in Ayşe” (Tahir, 20) ifadesinden babasının da engelli olduğu anlaşılan Ayşe muhtemelen genetik bir rahatsızlığa sahiptir. Salgın hastalık mağduru olan bir nesil için aşağılayıcı ifadeler kullanılması hem engelli haklarına hem de insan haklarına aykırı görünmektedir.

Köylü Parpar Ahmet'in oğlu doğduğunda da eşi Fatma'ya karşı da haksız söylemler geliştirirler. Romanda anlatılan olayda ileride Çalık Kerim olarak anılacak olan Parpar Ahmet'in oğlu prematüre doğum ile dünyaya gelir (Tahir, 39). Köylüler arasında Fatma'nın evlenmeden önce bir ilişkisi olduğu dedikodusu yayılır (Tahir, 37).

-Dur hele! Bunların evlenmesi doğuracak kadar olmadı. Söylesene abla, sakın topal karı vaktiyle bir kaçıntı mı yapmış?

Bu sözden sonra erkek kalabalığını bir gülmedir aldı. Her kafadan bir ses çıkmağa başladı:

-Vay İmam vay! Fukara Parpar'a, elin kullanılmış malını «kız oğlan kız» diyerek öyle mi?

- Herif ilk günden sopaya başlamasın da ne halt etsin... Bu nasıl bir dert? ... (Tahir, 37-38).

Bu durum Fatma'ya karşı yapılan bir haksızlıktır çünkü iddianın aksine Fatma Ahmet tarafından fiziksel şiddete maruz kaldığı için prematüre doğum yapmıştır (Tahir, 38). Denilebilir ki Fatma bu sahnede hem eşinden fiziksel şiddet hem de toplumdaki sözlü şiddet ve zorbalık görmektedir. Kendisi de engelli bir birey olan Fatma için de dışlanma ve ötekileştirilme söz konusudur.

Halk arasında Çalık Kerim olarak adlandırılan Fatma ve Ahmet'in oğlu Kerim doğumundan itibaren Narlıca halkı tarafından tuhaf görülür. Doğumunda, muhtemelen prematüre olmasından kaynaklı, şekilsel bozukluklarla dünyaya gelir. Ancak halk zaten engellilik hususunda yeterince bilinçli olmadığı için bunu tuhaf karşılar. Annesi ve babası engelli olan Kerim'in bu duruma genetik yatkınlığı söz konusudur.

Vakti dolmadan meydana gelen bebek, kabuksuz yumurtaya benziyordu. Başını yuvarlamak için biraz sıktılar. Kafa uzadı gitti. «Aman» diyerek tepesini bastırdılar. Surat mayalı hamur gibi yassılandı. Şöyle-böyle düzeltip oluruna bıraktılar, camı ile uğraşan Topal Ayşe duyup anlayabilmiş gibi birbirlerinin kulaklarına:

-Bu oğlanda hiç kemik yok: Neyin nesi? - diye fısıldadılar. (Tahir, 39)

Doğum esnasında Fatma'nın yanında olan köylülerin ifadelerinden durumun prematüre doğuma bağlı anomaliler olduğu görülür. Ancak köy halkı bu durumun olabilecek tıbbi bir durum olduğunu bilmezler ve bu nedenle Kerim'i tuhaf olarak görürler. Hatta “babası cinlere karıştığında, oğlu cinli doğmuş, yüreğine birikmeyen illet kalmamış[...]” (Tahir, 41) diye yorum yaparlar.

Prematüre doğan Kerim'de gelişimsel gerilik de gözlenir. İki yaş itibarıyla anlamlı kelimeler ağzından çıkmaz, örneğin “ana”, “baba” gibi kelimeleri telaffuz edemez (Tahir, 41). Hatta anlatıcının “ağzından bir «mah» sesi bile çıkmadı” (Tahir, 41) ifadesinden iki yaş itibarıyla babıldamanın da olmadığı görülür. İlerleyen zamanda konuşma geriliği gözlemlenen Kerim'de bu kez de psikomotor gelişimde gerilik gözlemlenir.

Dilsizlik korkusu atlatılmıştı ama başka dertler yüz göstermişti: Dört yaşında koca oğlan, ayakları üzerinde duramıyordu. Ocaklara, tekkelere götürdüler, ellerinden tutup kaldırarak adım attırmağa çalıştılar. İnsanla eğlenir gibi bacaklarını büktü, kollarından asıla kaldı.

Yapısı da adam yapısına benzemiyordu. Aşağısı ince-kısa, yukarısı kalın uzundu. Bu acayip gövdenin, ellerine dayanarak beli kırılmış hayvan gibi, yerde sürünmesi, görenlerin yüreğine ürküntü veriyordu. (Tahir, 41-42)

Yukarıdaki alıntıda görüldüğü üzere, köy halkı Kerim'in bazı gelişimsel problemlere sahip olduğunu anlamaktadır. Ancak bu rahatsızlıkları hep Kerim'i tuhaf olarak tasvir ederek anlatmaktadırlar. Örneğin motor gelişim olarak yürümeye hazır hissetmeyen çocukların kendini korumaya almak niyetiyle bacaklarını bükmesi olağan bir davranıştır. Ancak köylüler Kerim'in bunu sanki kasıtlı yaptığını ima ederek kendileriyle eğlendiğini düşünmeleri onların özel ihtiyaçlı çocuğun gelişimsel süreçleri ile ilgili bilgili olmamalarından kaynaklanır. Buradaki en önemli sorun köy halkının engelliliği anlamaması ve acınası bir durum olarak değerlendirmesidir. Susan Wendell'a göre insanların engelli bireyleri "doğanın kurbanları" olarak görme eğilimi vardır (Wendell, 246). Ayrıca Wendell "bedenin neden olduğu ıstırap ve bedeni kontrol edememe, hor görülür, acınır ve hepsinden öte korkulur. Bireysel olarak deneyimlenen bu korku, kültürümüze de derinden yerleşmiştir" (248) diyerek engellilere karşı duyulan acıma ve korku hissini açıklar. Wendell'in teorisi *Köyün Kamburu* eserindeki engellilere bakış açısına uygundur. Eserdeki köylüler de Kerim'e korku ve acıma ve hatta tiksintiyle bakarlar.

Dan Goodley'e göre, "engellilerden nefret ediliyor, egzotik hale getiriliyor, acınıyor, himaye ediliyor ve görmezden geliniyor. Engellilik ayrıca takdir, merak, hayranlık ve sempati uyandırmakta" (Goodley, xi). Goodley'nin ifadesine göre engelliler karşı çok farklı tutumlar söz konusudur. Ancak birbirinden çok farklı bu tutumların temelinde bir noktada birleştiği söylenebilir: asıl olması beklenen tutumdan çok uzak olmaları. Tabi ki Goodley'in ifadesinde nefret ve acıma gibi olumsuz duygular ile himaye etme gibi olumlu duygular vardır ama bunların hepsinin temelinde engellileri olduğu gibi kabullenme bulunmamaktadır. Aslen doğru davranış engellileri oldukları gibi kabullenme ve sosyal yaşama aktif ve anlamlı katılımlarını desteklemektir denebilir.

Romanda Çalık Kerim ile ilgili bakış açısı değişikliği ilk olarak Kerim'in yedi yaşına gelmesiyle yaşanır. Bundan önce daima olumsuz şekilde tasvir edilen Kerim ilke defa olumlu bir biçimde tasvir edilir. Annesi Ayşe Kerim'i Uzun Hoca olarak bilinen köyün imamına dini eğitim alması için götürür (Tahir, 42). Akranları henüz Arapça okumaya başlamazken Kerim başarılı bir şekilde Arapça okumaya başlar ve telaffuzu da son derece başarılıdır (Tahir, 42). Buradan da anlaşılacağı gibi engelli bireyler yetenekleri doğrultusunda pek çok şeyi başarabilirler. Bu gerçeğin kavranması romanda bir dönüm noktası olarak adlandırılabilir. Kerim'in bazı işlerde başarılı olduğunu görmek köylünün ona olan bakış açısının da olumlu yönde değişmesine neden olur.

Bahsedilen bu bakış açısı değişikliği kolay olmaz ve köylü buna ilk etapta direnç gösterir. Kur'an-ı Kerim'i okumasındaki bu başarı şaşkınlıkla karşılaşılır çünkü Kerim'i başarısızlıkla özdeşleştiren köylü onu bu şekilde görmeye alışmamıştır. Köyün bilge kişisi olarak görülen Uzun İmam ile köylü arasında geçen diyalog köylünün Kerim'in topluma dâhil edilme sürecine ne kadar zor adapte olduğunu ve direndiğini gösterir:

Uzun İmam:

- Oğlan saf olduğundan Kur'an'ı söktü kolayca - dedi -, ben bunu ilerde hafızlığa çalıştırsam gerektir.
- İyi olur - dediler -, bu Çalık oğlan reçberliği elbet hak edemez. Reçberlik dedin mi birinciye yürek ister. Mal davar gecenin birinde dağda kaldı, gidip aramamış olur mu?
- Doğru!
- Çalığın ağzına mı efendi, n'ağzına bu pisin!

Essahtan bu pis Çalık, aklı erdi ereli, bir cenabet ürkeklik peydahlamıştı. Uçan kuştan, esen rüzgârdan korkuyor, yaprak düşse, kedi ziplasa korkudan çişini bırakıp altını pisliyordu. (Tahir, 42-43)

Köylü Kerim'in çiftçilik işini başaramayacağına ikna olmuştur çünkü çiftçilik zorlu bir iş olup yüksek motor beceri istemektedir. Kemal Tahir'in daha önce de bahsedilen toplumu eğitime görevi burada da devreye girer ve köylüyü bu konuda haksız çıkarır. Romanın ikinci bölümünden itibaren halk tarafından hor görülen Çalık Kerim zamanla yeteneğiyle halkın takdirini kazanır. Her ne kadar alaycı ve kırıcı sözler sarf ederek de olsa, Narlıca halkı yer yer Kerim'den övgüyle söz etmeye başlar. Bu durum tarihsel gerçekçilik bağlamında engelli bireye karşı toplumun bakış açısının yavaş yavaş olumlu yönde değişmesine bir işaret olarak görülebilir. Ayrıca Kerim Hanefi isminde toprak sahibi bir kimsenin yanında çiftçilik yapmaya başlar ve hayret verici derecede başarılı olur (Tahir, 48).

Halk arasında yaygın olan saf ve temiz kalpli insanların manevi anlamda yüksek mertebede olduğu inancı köylünün Çalık Kerim'e bakış açısında da geçerlidir. Kerim'i istihdam eden Hanefi ismindeki köylü ondan hep övgüyle bahseder. Romanın bu noktasından itibaren Kerim'e karşı olan bakış açısı olumluya döner ve sürekli artarak devam eder. Kadir ağa ismindeki köylüyle Hanefi arasında geçen diyalog Çalık Kerim hakkındaki düşünceleri yansıtmaktadır. Hanefi: "Kadir ağa, ben bu Çalık oğlanı akılsız görmedim. Uzun İmam'dan aldığı kitapları gümbür gümbür okumakta ki, duysan Hıdırlık şeyhi duaya çökmüş sanırsın" (Tahir, 49) diyerek onun Kur'an tilavetinden övgüyle bahseder. "Hakçası yüreği saf olduğundan, pis Çalık davara uğurlu geldi" (Tahir, 49) diyerek Hanefi temiz kalpliliğin uğuruna inandığını belirtir. Toplumumuzda yaygın olan bu inanca Narlıca Muhtarı Kadir ağa karşı çıkar ve "şimdi halt ettin kahpe Hanefi, hiç Parpar'ın oğlunda uğur mu olurmuş? Sen ilerde bundan çok çekersin. Nah şuraya yazdım" (Tahir, 49) diyerek daha önce belirtilen engelliliği lanet olarak görme düşüncesini savunur. Engellileri ürkütücü gören bakış açısına sahip bir diğer kişi de Kara Abuzer'dir.

Kara Abuzer, evvel-eski Çalık milletinden ürkiyordu. «Çalık kısmını Allah neden böyle çalık yaratmış bakalım? İnsanoğluna bela yaratmış. Şunu bir kızdırdın mı, başına dünyanın belası birikir. Karnın şişer, göziün marazlanır. Maldan, davardan göreceğin zarar da fazladan... Aman hey Allah! Aman kurban olduğum, bizi şu Çalığın uğursuzluğundan kuru! Nasıl etsek de şunu yaylıdan sürüp çıkarsak!». (Tahir, 63)

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü üzere engelliliği tuhaf, acınası ve ürkütücü gören bakış açısı romanın uzamında da mevcuttur ve Kara Abuzer ve Muhtar Kadir ağa bu yönde düşünen insanları temsil etmektedir.

Daha sonra Çalık Kerim Molla Kasım'ın yanında medrese eğitimi alır ve orada da başarılı olur. İlk görüşte Molla Kasım Kerim'i beğenmez, "maymun gibi bir oğlansın" (Tahir, 124) der. Ancak zekâsı sayesinde giriştiği her işte başarılı olan Kerim burada da başarılı olur.

Çalık Kerim'in tasvir edilişi yer yer hayvanlara benzetilmektedir. Medresede Kabadayı Kemerbaşı ile olan kavgasında Çalık Kerim'in insanüstü bir güce sahip olduğu belirtilir ve elleri pençelere benzetilir (Tahir, 129-130). Ayrıca köyden bir kişinin sırt ağrıları için onu ayı gibi çiğnediğinden bahsedilir (Tahir, 130). Bu iki örnekte de Kerim hayvanlarla özdeşleştirilir.

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Çorum'daki tüm erkekler de askere çağırılır (Tahir, 151). Bu kez diğer seferberliklerden farklı olarak medrese âlimleri de askere alınmak istenir. Bu noktada roman Kerim'den "Kerim çalıklığının faydasını görmüş, askerlikten yakasını kurtarmıştı" (Tahir, 151) diye bahseder. Belli düzeyde engelli olan bireylerin askere alınmaması gibi doğal bir durum köylünün bakış açısını yansıtan anlatıcı tarafından bir eksiklik olarak görülür. Ancak aynı zamanda da Kerim'in güçlü

bir bağışıklık sistemi olduğu da belirtilir. Anlatıcının “Çalık Hafız'ın kefeni yırtması hastanedeki bakımdan değil, kendi sağlamlığındandı” (Tahir, 151) ifadesi Kerim'in sağlamlığını göstermektedir.

Yer yer sağlam olarak tasvir edilen Kerim bazen de hastalığa açık ve korunaksız gösterilmektedir. Yani Kerim'e karşı değişkenlik gösteren bir bakış açısı mevcuttur. Annesi de kendisi için: “ «Hasta-maraz! O sebeple fikri kalmamış. Bunun şimdilerde aklına söz möz girmez. Beslensin, biti kanlansın.» Ya da «Hey Allah, sen benden iyisini bilirsin! Tez vakitte iki temizlikten biri” (Tahir, 154) der. Yani iki temizlikten birinden kasıt ya iyileşmesi ya da ölmesidir. Bu noktada da engellilik ya düzeltilmesi ya da yok edilmesi gereken bir olgu olarak kabul edilir demek yanlış olmayacaktır. Ayrıca engelli bakımından yorulmuş kişi olarak görülen annesi Kerim'in hayatta kalmasını da hayretle karşılar ve komşularına dert yanar. “Bu ne demek böylece komşular? Bu seferberlik, bunca babayığidi devirip yesin de... Bu Çalık benim başıma nasıl bir bela... Ben bundan evvel-eski neler çektim. Geberemedi bu benim rezil oğlum, ah ne fayda komşular!” (Tahir, 155) diyerek yılgınlığını dile getirir. Bu bakış açısına sahip annesi sağlıklı kişilerin ölüp engelli oğlunun ölmemesini adaletsizlik olarak görmektedir. Engelli bireyin yaşam hakkı bile sorgulanır hale gelmektedir.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen ve toplumun bazen olumlu bazen olumsuz engelli algısına rağmen Çalık Kerim zekâsı ve çabalarıyla köyün ağası olmayı başarır. Her ne kadar bu başarı öyküsünde kurnazlık da bulunsa da bu araştırma sadece engellilik üzerine odaklandığı için o veya bu nedenle Kerim'in başarı sağlamasını topluma yön vermek isteyen Kemal Tahir'in engellileri de kapsayıcı bir bakış açısı olduğunu gösterir. Çalık için başarıya ulaşmak oldukça zor olmuştur. Hem bedensel kısıtlılıklara hem de önyargılara karşı savaş vermesi gerekir. Ancak sonuç itibarıyla başarılı olur ve bu da dönemin engellilik algısı göz önünde bulundurulduğunda oldukça pozitif bir durumdur. Tarihsel gerçekçilik bağlamında ele alındığında incelenen romanda dönemin olumlu anlamda giderek gelişen engellilik algısının yansımaları bulunmaktadır.

4. Sonuç

Steinbeck'in bu araştırmada incelenen eseri dönemin engellilik algısı olan engelliliğin ya düzeltilmesi ya da yok edilmesi gereken bir durum olduğu inancını yansıtır. Lennie Small ve George Milton arasındaki dostluk her ne kadar başta engelli olmayan bir bireyin engelli bireye kucak açması gibi görünse de, sonradan George Milton'ın artık bu dostluktan bıktığı ve Lennie Small'u kendine bir yük olarak gördüğü fark edilir. Engelliliğin verdiği zihinsel problemler onu kendisinin ne kadar güçlü olduğunu bilememesine neden olur. Bu durum ise onun çok büyük sorunlar yaşamasına neden olur. İhtiyacı ve hakkı olan sağlık hizmetini ve yardımını alamaması onun engellilik kaynaklı sorunlarını büyütmede ve içinden çıkılmaz bir hale dönüştürmektedir. Dönemin engellilik algısı engelliliğin kendisini bir problem olarak gördüğü için ona hak ettiği destek hizmetleri verilmemektedir. Bir yandan ekonomik sorunlarla meşgul olan Lennie Small, diğer yandan da engellilik kaynaklı sorunlarla yüz yüze kalır. Zihinsel engelinden kaynaklı güç kontrol yoksunluğu onun istemeden bir kadının ölümüne sebep olmasına neden olur ve bu nedenle arkadaşı George Milton tarafından öldürülür. Bu öldürme vakası dönemin öjeni kavramını yansıtmaktadır. Tarihsel gerçekçilik bağlamında romanın o dönemde yaygın bahsi geçen öjeni ve ötenazi kavramlarına atıfta bulunduğu ve Buhran Dönemi ekonomik yıkımını konu edindiği görülmektedir. Kemal Tahir'in eserinde ise ilk olarak Parpar Ahmet isminde engelli bir birey okuyucuya tanıtılır. Köyden bir süre ayrılan Ahmet köye zenginleşmiş olarak döner. Her ne kadar ilk başlarda köylünün sevgisini kazansa da ileride muhtemelen frengi kaynaklı davranış bozukluklarından halkın öfkesine maruz kalır. Topal Ayşe denilen bir kadınla evlendirilir ve köylünün ifadesiyle sürgün kırımı artıklarından olan bu kişiler aslında veba salgını mağdurlarıdır. Bu nedenle romanda tanıtılan ilk

engelli bireye haksızlık yapıldığını söylemek mümkündür. Salgın hastalık mağduru olarak engelli olmuş ve frengi nedeniyle akıl sağlığını kaybetmiş birine cinlenmiş diyerek vurulması onun ölümüne neden olur. Tarihsel gerçekçilik bağlamında roman dönemin engellilik algısı, Birinci Dünya Savaşı, salgın hastalıklar ve yoksulluk kavramlarına ışık tutmaktadır. Romanın diğer engelli bireyi ise Ahmet'in oğlu Kerim olur. Kerim de başlangıçta ayrımcılığa ve aşağılamaya maruz kalır. Ancak çabası ve zekâsıyla köyün ağası olmayı başarır. Toplumcu gerçekçiliği benimseyen ve halkı bilinçlendirmeyi amaçlayan Kemal Tahir bu romanında engelli bireylerin değişen konumuna ve toplumun iyileşen engellilik algısına ışık tutmaktadır. Yani Kemal Tahir'in romanı engelliler için umut taşıırken Steinbeck'in romanı engellilere şans verilmemesini gözler önüne serer.

Kaynakça

- Amadeo, Kimberly. "What Happened during the Great Depression?" *The Balance*. 22 Mayıs 2022. Web. 11 Haziran 2022.
- Balyemez, H. Ve Arıkan, A. (2019). "James Clarence Mangan'ın 'Mısır' Başlıklı Şiirinin Tarihsel Gerçeklik Bağlamında Bir İncelemesi". *Uluslararası Bilim, Teknoloji Ve Sosyal Bilimlerde Güncel Gelişmeler Sempozyumu Proceedings*. Ss. 79-85.
- Barnes, C. ve Mercer, G. (2003), *Disability: Key Concepts*, Polity Press, Cambridge.
- Bezci, Ş. (2014). "*Fareler ve İnsanlar*'ın Anlatıcısı". *Lacivert: Öykü ve Şiir Dergisi*. Sayı 56. Mart-Nisan 2014. 63-66.
- Çelik, Y. (2002). "Tarih ve tarihî roman arasındaki ilişki tarihî romanda kişiler". *Bilig*, 22, Ss. 49-68.
- Drake, R. F. (1999). *Understanding Disability Policies*, Palgrave Macmillan, London.
- Duyan, V. (2007) 'The community effects of disabled sports', in Centre of Excellence Defence Against Terrorism (ed.), *Amputee sports for victims of terrorism*, Ss. 70-77, IOS Press, Amsterdam.
- Erol, K. (2013). "Kemal Tahir'in *Köyün Kamburu* romanına edebiyat sosyolojisi açısından bir bakış". *International Journal of Social Science C 6*, S 3, Ss. 879-903, Mart 2013
- Gilson, S.F. ve DePoy, E. (2002). "Theoretical Approaches to Disability Content in Social Work Education". *Journal of Social Work Education*, WINTER 2002, C. 38, S. 1 (WINTER 2002), Ss. 153-165
- Goodley, D. (2001). "Preface". *Disability Studies: An interdisciplinary introduction*. Sage: Los Angeles, London, New Delhi, Singapor, Washington DC.
- Heavilin, B.A. (2018). " 'the wall of background': Cultural, Political, and Literary Contexts of Steinbeck's *Of Mice and Men*". *The Steinbeck Review*, C. 15, S. 1 (Spring 2018), Ss. 1-16
- History.com Editörleri. "Great Depression History." *History.com*. A&E Television Networks, 29 Oct. 2009. Web. 11 June 2022.
- John Steinbeck Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Başlıca Eserlerinin özetleri. Nkfu. (2021, 7 Kasım). Erişim Tarihi Ağustos 22, 2022, <https://www.nkfu.com/john-steinbeck-hayati-edebi-kisiligi-eserleri-baslica-eserlerinin-ozetleri>
- John Steinbeck Kimdir? Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri. Anasayfa. (n.d.). Erişim Tarihi Ağustos 22, 2022, <https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/john-steinbeck.html>
- Kemal Tahir Kimdir? Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri. Anasayfa. (n.d.). Erişim Tarihi Ağustos 22, 2022, https://www.turkedebiyati.org/kemal_tahir.html
- Lombardi, E. (2021, 17 Şubat). A complete list of John Steinbeck's works. *ThoughtCo*. Erişim Tarihi Ağustos 22, 2022, <https://www.thoughtco.com/john-steinbeck-list-of-works-741494>
- Kızılçelik, S. (2012). *Özgün ve yetkin bir sosyal teorisyen olarak Kemal Tahir*. Anı Yayıncılık, Ankara.

- Mullens, J.B. (1979). "Making Language Work to Eliminate Handicapism." *Education Unlimited*, Haziran 1979. Erişim tarihi 13 Eylül, 2022. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED249209.pdf>
- Olkin, R. (1999). *What psychotherapists should know about disability*, Guilford Press, New York.
- Owens, L. (2002). "Deadly Kids, Stinking Dogs, and Heroes: The Best Laid Plans in Steinbeck's 'Of Mice and Men'". *Western American Literature*, Fall 2002, C. 37, S. 3 (Fall 2002), Pp. 318-333
- Parpar Nedir? Nedir ile ilgili.org. (n.d.). Erişim tarihi 13 Eylül, 2022, <https://nedir.ileilgili.org/parpar>
- Parpar. Sesli Sözlük. (n.d.). Erişim tarihi 13 Eylül, 2022, <https://www.seslisozluk.net/parpar-nedir-nedemek/>
- Poetry Foundation. (n.d.). Robert Burns. Poetry Foundation. Retrieved July 22, 2022, from <https://www.poetryfoundation.org/poets/robert-burns>
- Retief, M. Ve Lettosa, R. (2018). "Models of disability: A brief overview", *HTS Teologiese Studies/Theological Studies* 74(1), a4738. <https://doi.org/10.4102/hts.v74i1.4738>
- Steinbeck, J. (1995). *Fareler ve İnsanlar*. Çev. Yaşar Nabi Nayır. Varlık Yayınları, İstanbul.
- Tahir, Kemal (1959). *Köyün Kamburu*. Adam Yayınları, İstanbul.
- "The Great Depression." *Corporate Finance Institute*. 05 Aralık 2019. Web. 11 June 2022. Erişim tarihi 13 Eylül, 2022. <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/knowledge/economics/the-great-depression/>
- The Martha Heasley Cox center for steinbeck studies. (n.d.). Erişim Tarihi 20 Ağustos, 2022, <https://web.archive.org/web/20090719001650/http://www.steinbeck.sjsu.edu/biography/brief-biography.jsp>
- Türk Dil Kurumu: Sözlük. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (n.d.). Erişim Tarihi 13 Eylül, 2022 <https://sozluk.gov.tr/>
- Wendell, S. (2006). "Toward a Feminist Theory of Disability". *The Disability Studies Reader*. Routledge: New York & London.